

Norbert Rogosz

Stanowisko senatu wobec konfliktu Pompejusza z Cezarem (1 marca — 1 grudnia 50 r. p.n.e.)

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 49, 53-69

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Norbert ROGOSZ

**Stanowisko senatu wobec konfliktu Pompejusza z Cezarem
(1 marca – 1 grudnia 50 r. p.n.e.)**

La position du sénat face au conflit de Pompée avec César
(1-er mars – 1-er décembre 50 av. J.-C.)

We wrześniu 51 r. senat zdecydował, iż o następcy G. Juliusza Cezara w prowincjach galijskich będzie debatował 1 marca 50 r.¹ Posiedzenie to nie przyniosło jednak spodziewanego rezultatu. Z jednej strony, był to efekt wystąpienia przekupionego przez Cezara trybuna ludowego G. Skryboniusza Kuriona, lansującego projekt równoczesnego odebrania prowincji i wojska Pompejuszowi i Cezarowi oraz wcześniejszych zabiegów tego ostatniego, które wzmocniły grupę oddanych mu senatorów. Z drugiej, wynik interwencji Pompejusza i jego zaufanych współpracowników nie zamierzających dopuścić do głosowania nad wnioskiem Kuriona.²

Sporna między Cezarem a Pompejuszem i popierającymi go optymatami kwestia galijska była później przedmiotem następnych debat. Jednoznaczne stanowisko wobec niej senat zdołał jednak zająć dopiero 1 grudnia. Ponieważ konflikt między Cezarem a Pompejuszem był najważniejszym problemem wewnątrzpolitycznym, w decydujący sposób wpływającym na losy republiki, poznanie polityki senatu wobec tej sprawy, zachodzących w niej zmian i kształtujących ją czynników ma istotne znaczenie.

¹ Cicero, *Ad familiares*, 8,8,4–9. O tym: N. Rogosz, *Senat a konflikt Pompejusza z Cezarem. Wniosek konsula Marcellusa z 51 roku p.n.e. w sprawie odwołania Cezara z prowincji*, „Antiquitas”, 1987, t. 13, s. 211–213. Por.: C.G. Stone, *March 1, 50 B.C.*, „Classical Quarterly”, 1928, 22, s. 193–201. Daty w tekście artykułu odnoszą się do czasów p.n.e.

² Obrady senatu z 1 marca omówiono w osobnej publikacji: N. Rogosz, *Debata senatu nad wyznaczeniem Cezarowi następcy w prowincjach galijskich (1 marca 50 r. p.n.e.)*. [w:] *W 2500-lecie powstania Republiki Rzymskiej. Studia historyczne*, red.: A. Kunisz, Katowice 1995, s. 65–96.

Rozpracowanie tego zagadnienia jest możliwe tylko przy łącznym i kompleksowym wykorzystaniu przekazów Appiana, Hircjusza i Kasjusza Diona gdyż każdy z nich ujmuje go fragmentarycznie i w nieco innym aspekcie.³ Pełny i wyraźny obraz problemu daje jednak dopiero konfrontacja informacji tych autorów z bardzo szczegółowymi wzmiankami z korespondencji Cyce-rona pozwalającymi śledzić bieg wydarzeń w Rzymie od marca do grudnia 50 r.⁴ Wiadomości z żywotów Cezara autorstwa Swetoniusza i Plutarcha oraz z biografii Pompejusza i Antoniusza, także napisanych przez Plutarcha, dotyczą tylko niektórych faktów i są zdecydowanie mniej bogate, mogą więc jedynie uzupełniać relacje już wymienione.⁵ Dane z innych cytowanych tekstów mają marginesowe znaczenie.⁶

Na stanowisko senatu i rolę odegraną przezeń w sporze Pompejusza z Cezarem nie zwrócono należytej uwagi, skupiając ją na poczynaniach tych polityków.⁷ W pewnym stopniu zagadnienie to zostało przedstawione w opracowaniach D.R. Shackleton-Bayleya i H. Bruhnsa. Jednak z wyjąt-

³ Aulus Hircjusz, (*Bellum Gallicum*, 8,50–55) przede wszystkim eksponuje racje Cezara i pozytywne nastawienie senatu do swego mocodawcy. Nie jest więc obiektywny. O tendencyjności Hircjusza: K. Kumaniecki, *Literatura rzymska. Okres cyceroński*, Warszawa 1977, s. 154–156; N. Rogosz, *Geneza wojny domowej lat 49–48 p.n.e. a jej ujęcie w relacji Aulusa Hircjusza*, [w:] *Historia i współczesność*, t. 6: *Z zagadnień historiografii od czasów antyku do XVI wieku*, Katowice 1982, s. 7–30. Appian (*Bella civilia*, 2,27–30) skupia się na opisie posiedzeń senatu i posunięć Kuriona oraz Pompejusza. Kasjusz Dion (40, 62–66) na sympatiach senatorów oraz dążeniu Appiusza Klaudiusza Pulchra do podporządkowania senatu Pompejuszowi. O owych dziejopisach i ich przekazach: E. Gabba, *Appiano e la storia delle guerre civili*, Firenze 1956; F. Millar, *A Study of Cassius Dio*, Oxford 1964.

⁴ Szczególne znaczenie ma kilka listów Celiusza do Cyce-rona (*Ad familiares*, 8,11; 8,13; 8,14), list wielkiego mówcy do Appiusza Klaudiusza Pulchra (*Ad familiares*, 3,11) szerzej komentujące sytuację w Rzymie. O korespondencji Cyce-rona: Kumaniecki, *Literatura...*, s. 384–399. O Celiuszu: G. Pianko, *Marek Celiusz Rufus*, „Meander” 1962, 17, s. 179–191; S.B. Jackson, *Marcus Caelius Rufus*, „Hermathena” 1979, 126, s. 55–67.

⁵ Por.: Suetonius, *Divus Iulius*, 29, 1–2; Plutarch, *Caesar*, 29, 3–5; *Pompeius*, 58, 3–5; *Antonius*, 5, 1–2.

⁶ Także z *Bellum civile* G. Juliusza Cezara, który o przebiegu sporu z Pompejuszem przed 1 stycznia 49 r. pisze ogólnie w nielicznych i tendencyjnych wzmiankach (1,9,2–4; 32, 1–6; 85,5–11). O tendencji u Cezara: K. Barwick, *Caesars „Bellum Civile”*. *Tendenz, Abfassungzeit und Stil*, Berlin 1951, *Berichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften*, Bd. 99, H.1; M. Rambaud, *L'art de la déformation historique dans les «Commentaires» de César*, Paris 1953. Zob., także: Livius, *Periochae*, 109; Velleius Paterculus 2,48,3–5; Plutarch, *Cato Minor*, 51, 5; Florus, 2,13, 15–18; Eutropius, 6,19,1–2; Orosius, 6,15,1–2.

⁷ Zob. np.: J. Carcopino, *Jules César*, Paris 1968, s. 349–353; J. Leach, *Pompey the Great*, London 1978, s. 163–167; P. Greenhalgh, *Pompey the Republican Prince*, London 1981, s. 110–123; Ch. Meier, *Caesar*, München 1986, s. 410–414, a także cytowaną literaturę.

kiem nielicznych uwag ostatniego z nich, rozważania obydwu dotyczą drugiej wojny domowej.⁸

Po 1 marca senat kontynuował obrady nad wyznaczeniem Cezarowi następcy.⁹ Kurion dalej lansował projekt, z którym wystąpił na początku miesiąca: ponieważ Pompejusz i Cezar rywalizują ze sobą, konieczne jest pozbawienie obydwóch prowincji i wojska. Spokój w państwie będzie bowiem zachowany tylko wtedy, gdy staną się prywatnymi obywatelami.¹⁰

Racje te nadal znajdowały posłuch, a wielu senatorów odnosiło się do nich bardzo przychylnie. Sugestie Kuriona spowodowały również zapewne częściową zmianę ich stosunku do Cezara — wrogość senatu wobec niego została prawdopodobnie złagodzona.¹¹ Dzięki temu przed namiestnikiem Galii i broniącym go trybunem otworzyły się nowe perspektywy.

Być może, iż korzystny dla obydwóch rozwój sytuacji był także spowodowany rosnącą popularnością Kuriona wśród mieszkańców Rzymu podziwiających go za odwagę i — jak uważali — narażanie się i Cezarowi i Pompejuszowi w interesie Rzeczypospolitej. Łącząc to z informacjami Cycerona o burzliwych zgromadzeniach ludowych, które odbyły się w drugiej dekadzie marca, i niespokojnej atmosferze w Rzymie, można sugerować, że Kurion nie omieszkiał rozpropagować swojej idei wśród obywateli celem wywarcia presji na senatorów.¹² W tej działalności, zwłaszcza na forum senatu, dyskretnie wspierali go zapewne konsul L. Emiliusz Paulus i inni stronnicy Cezara. O ich poczynaniach nie można jednak nic konkretnego powiedzieć.¹³

⁸ D.R. Shackleton-Bailey, *The Roman nobility in the second civil war*, „Classical Quarterly” 1960, 54, s. 253–267; H. Bruhns, *Caesar und die römische Oberschicht in den Jahren 49–44 v. Chr.* Göttingen 1978.

⁹ Cicero, *Ad Atticum*, 6,2,6; P. Stein, *Die Senatsitzungen der Ciceronischen Zeit* (68–43), Münster 1930, s. 59.

¹⁰ Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,4–5; Plutarch, *Pompeius*, 58, 3; Appian, *Bella civilia*, 2, 27, 104–105; Cassius Dio, 40, 62,3. Por.: Cicero, *Ad Atticum*, 6,2,6; Livius, *Periochae*, 109; Velleius Paterculus, 2,48, 3–5. O pozycji Pompejusza: A.E.R. Boak, *The Extraordinary Commands from 80 to 48 B.C.: A study in the origins of the principate*. „American Historical Review” 1918, 24, s. 19–25; R.T. Ridley, *Pompey's Command in the 50's: how Cumulative?* „Rheinisches Museum” 1983, 126, s. 136–148.

¹¹ Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,53,1. Zob.: Cicero, *Ad Atticum*, 6,2,6.

¹² Cicero, *Ad familiares*, 1,12,1; Appian, *Bella civilia* 2,27,106. Popularność trybuna mogła też być efektem jego poprzednich posunięć: L. Ross Taylor, *Party Politics in the Age of Caesar*, Berkeley–Los Angeles 1949, s. 158–159.

¹³ Wskazują na to wzmianki w korespondencji Cycerona: *Ad familiares*, 2,13,3; *Ad Atticum*, 6,3,4. Por.: W.K. Lacey, *The tribunate of Curio*, „Historia” 1961, 10, s. 327, przyp. 98, s. 328, przyp. 99. Podobnie było w kwietniu: K. Raafaub, *Zum politischen Wirken der caesarfreundlichen Volkstribunen am Vorabend des Bürgerkrieges*, „Chiron” 1974, 4, s. 305. Paulusa Cezar przekupił razem z Kurionem: R.D. Weigel, *The career of L. Paullus, cos. 50*, „Latomus” 1979, 38, s. 642.

Cyceron, oceniając sytuację w senacie na podstawie dokumentów odzwierciedlających przebieg obrad do siódmego marca, doszedł do wniosku, że pozycja Kuriona wzmocniła się. Wielki mówca nie dostrzegając niczego, co mogłoby spowodować zmianę tego stanu rzeczy. Dlatego sugerował Attykowi, że w bliższej przyszłości senat nie zdoła ustanowić żadnej uchwały o prowincjach.¹⁴

Pompejusz i jego zwolennicy nie pozostali bierni. Starali się o korzystne stanowisko senatu. Prawdopodobnie początkowo, z powodu nieobecności w Rzymie, jedyną reakcją Pompejusza na wydarzenia z pierwszych dni marca był list mający wzbudzić niechęć do Cezara oraz podważyć osiągnięcia Kuriona. Pompejusz bowiem przeciwstawił w nim swoje położenie sytuacji namiestnika prowincji galijskich. Na końcu, zamierzając chyba pozyskać senatorów, zapewniał, że jest gotów złożyć namiestnictwo i dowództwo przed upływem czasu, przeciwnie niż Cezar, który nie chce tego uczynić w przewidzianym terminie. Po powrocie do Rzymu wypowiadał się podobnie, kontynuując ową kampanię propagandową. Miał się nawet posunąć do czynienia obietnic w imieniu swego rywala, jako jego powinowaty i przyjaciel, sugerując, iż on także ustąpi. Appian, komentując to, stwierdza, że Pompejusz zmierzał do tego, by Cezarowi wyznaczono następcę, sam zaś chciał poprzestać na obietnicy.¹⁵ Cyceron przyglądający się polityce Pompejusza od dłuższego czasu, słusznie ocenił, że jest obłudna.¹⁶ Podobnie należałoby określić poczynania Kuriona, który, zdaniem Kasjusza Diona, doskonale się orientował, że Pompejusz dowództwa się nie zrzecnie, dając tym samym usprawiedliwienie Cezarowi pozostającemu w swych prowincjach.¹⁷

Kampania polityczna Pompejusza doprowadziła po pewnym czasie, do dokładny moment trudno określić, do nowego starcia w senacie. Kurion, orientujący się w zamysłach Pompejusza, zdemaskował je. Publicznie zarzucił mu, że nie powinien poprzestawać na obietnicach, lecz zrzec się władzy. Przypominając słuchaczom swoje argumenty, rozwinął je, twierdząc, że usunięcie

¹⁴ Cicero, *Ad Atticum*, 6,2,6. Zob.: Lacey, *op. cit.*, s. 327; E.S. Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley-Los Angeles-London 1974, s. 479. L. de Libero, *Obstruktion. Politische Praktiken im Senat und in der Volksversammlung der ausgehenden römischen Republik (70-49 v. Chr.)*, Stuttgart 1992, s. 36, 47, sugeruje, że Kurion skorzystał wtedy z prawa weta.

¹⁵ Appian, *Bella civilia*, 2,28,107-109; W. Drumann, P. Groebe, *Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung*, Bd. 3, Leipzig 1906, s. 350-351.

¹⁶ Cicero, *Ad Atticum*, 6,1,11; J. MacDonald Cobban, *Senate and Provinces 78-49 B.C.*, Cambridge 1935, s. 50.

¹⁷ Cassius Dio, 40,62,4. Por. ocenę postępowania Kuriona przez Welejusza Paterkulusa: 2,48,3-5.

z prowincji tylko Cezara spowoduje wydanie go na pastwę wrogów, a republikę uzależni od Pompejusza, którego potęgą jeszcze bardziej wzrośnie. Sugerował też, iż gdyby któryś z nich wystąpił przeciwko niej, lepiej by miał w drugim przeciwagę, po czym oskarżył Pompejusza o dążenie do jedynowładztwa. Kończąc wystąpienie, Kurion wysunął wniosek, by w razie nieposłuszeństwa wobec senatu uznać Cezara i Pompejusza za nieprzyjaciół i zgromadzić przeciwko nim wojsko. Według Appiana tą propozycją obronił się przed podejrzeniem, że został przekupiony przez Cezara, dalej utrzymując zebranych w błędnym mniemaniu, iż przede wszystkim chodzi mu o dobro Rzeczypospolitej.¹⁸

Tym manewrem Kurionowi udało się zniwelować skutki zabiegów Pompejusza i współdziałających z nim polityków. Członkowie senatu odnosili się teraz podejrzliwie i do Cezara i do Pompejusza. Mimo to, mając możliwość wyboru, nadal byli skłonni poprzeć Pompejusza, pamiętając pogardliwe traktowanie przez Cezara w 59 r. Niektórzy nie ukrywali, że w Pompejuszu widzą obrońcę, a bardziej obawiają się jego rywala, ponieważ był operatywniejszy i groźniejszy.¹⁹

Ponieważ dotychczasowe posunięcia Pompejusza zawiodły, zdecydował się on na jawne zaatakowanie Cezara, wykorzystując osobiste możliwości i wpływy przyjaciół, dążąc za wszelką cenę do wyznaczenia mu następcy.²⁰ W tym celu starał się skupić wokół siebie wszystkich polityków mogących te zabiegi wesprzeć. Na początku kwietnia przykładem takich działań było poparcie Appiusza Klaudiusza Pulchra podczas procesu; podobnie, około dwóch miesięcy później, w czasie drugiego procesu, gdy, jak się należy domyślać, dzięki Pompejuszowi, żaden sędzia nie odważył się głosować przeciwko oskarżonemu.²¹ Podobnych przypadków było więcej. W rezultacie Pompejusz zorganizował przeciwko Cezarowi nową koalicję. Jak należy wnioskować z listu Cycerona do wspomnianego Appiusza Pulchra, przyniosło to szybko efekty. Pompejusz zyskiwał coraz większy posłuch, gromadząc wokół siebie niezadowolonych z rozwoju sytuacji. Zdaniem wielkiego mówcy, środki obrony Rzeczypospolitej były większe niż się spodziewano, a obawy przed Cezarem przesadzone. Spodziewał się, że niebezpieczeństwo da się

¹⁸ Appian, *Bella civilia*, 2,28,110–111. Zob. też: Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,4–5; Livius, *Periochae*, 109; Plutarch, *Pompeius*, 58,3.

¹⁹ Appian, *Bella civilia*, 2,29,112.

²⁰ Plutarch, *Caesar*, 29,3; Cassius Dio, 40,63,1.

²¹ W pierwszym procesie Appiuszowi Klaudiuszowi razem z Pompejuszem pomagał Brutus: Cicero, *Ad familiares*, 3,11,3; 12,1. O procesach Klaudiusza: J. Linderski, *Rzymskie zgromadzenie wyborcze od Sulli do Cezara*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 154–155.

zażegnać.²² Prawdopodobnie rachuby te były również związane z nadziejami na militarne osłabienie Cezara. W Rzymie w tym czasie było bowiem głośno o zagrożeniu ze strony Partów.²³ Korzystając z tego Pompejusz i optymaci zdecydowali się odebrać namiestnikowi Galii część wojska, rozgłaszając, że wobec rychłego wybuchu walk na nowe zaciągi brak czasu. Postulowali więc, by obydwaj wodzowie część swoich sił oddali na wojnę z Partami. Ponieważ Pompejusz zamierzał w swoim imieniu wysłać legion swego czasu pożyczony Cezarowi, ten musiałby go oddać, a od siebie posłać jeszcze jeden. Zabiegi te świadczą, że ataki przeciwko niemu przybrały zdecydowanie na sile.²⁴

Były one powodem kolejnego starcia w senacie. Kurion, zwalczając przeciwników Cezara, obstawał przy projekcie, z którym wystąpił 1 marca: obydwaj rywale razem powinni zrzec się władzy. Nawiązując do obaw, jakie członkowie senatu żywili przed Cezarem, stwierdził, że nie jest dla nich groźny. Przeciwnie, senat powinien korzystać z jego ochrony przed samowładczymi zakusami Pompejusza. Kiedy nie zdołał nakłonić do tego zebranych, zamknął obrady nad kwestią galijską. Antagonistom trybuna przed zakończeniem posiedzenia udało się natomiast doprowadzić do uchwalenia, przygotowywanego od dłuższego czasu, projektu uchwały o wojskach przeznaczonych do walki z Partami — senat zdecydował, że obydwaj wodzowie na wojnę z nimi mają wydzielić po jednym legionie. Dzięki temu Pompejusz zrealizował zamiar osłabienia potencjału militarne Cezara.²⁵

Spór o prowincje galijskie trwał natomiast dalej. W miarę upływu czasu nabierał coraz większego znaczenia, spychając inne problemy na dalszy plan. Jak donosił Cynceronowi Celiusz, do czerwca Pompejuszowi udało się dojść z senatem do porozumienia w sprawie ustąpienia Cezara. Uzgodniono, że

²² Cicero, *Ad familiares*, 3,11,4; K. Kumaniecki, *Cyceron i jego współczesni*, Warszawa 1989, s. 377–378.

²³ Z możliwością wybuchu wojny z Partami poważnie liczył się Cynceron przebywający w Cylicji: *Ad familiares*, 2,11,1. Rolę Pompejusza w szerzeniu owych pogłosek akcentuje Kasjusz Dion: 40,65,2; Kumaniecki, *Cyceron*..., s. 377. O sytuacji w Syrii: N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, Chicago–London 1969, s. 96–104; E. Dąbrowa, *La politique de l'Etat Parthe à l'égard de Rome — d'Artaban II à Vologèse I (ca 11 — ca 79 de n.e.) et les facteurs qui le conditionnaient*, Kraków 1983, s. 33–34.

²⁴ Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,3; 54,2; Suetonius, *Divus Iulius*, 29,2; Appian, *Bella civilia*, 2,29,115; Cassius Dio, 40,65,1–3. O poczynaniach Pompejusza w związku z zagrożeniem partyjskim: Drumann, Groebe, *op. cit.*, Bd. 3, s. 352–353; Bd. 4, Leipzig 1908, s. 538; T. Rice Holmes, *The Roman Republic and the Founder of the Empire*, Oxford 1923, vol. 2, s. 247–248.

²⁵ Appian, *Bella civilia*, 2,29,113–114; Cassius Dio, 40,65,2. Por.: Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,54,1; Caesar, *Bellum civile*, 1,9,4; 32,6; Stein, *op. cit.*, s. 59. Ostatecznie plan Pompejusza nie powiódł się, gdyż Cezarowi udało się go zneutralizować: Appian, *Bella civilia*, 2,29, 115–30, 118.

ma to nastąpić trzynastego listopada. Kurion nie chciał się na to zgodzić. Ze względu na wagę tej kwestii porzucił inne sprawy, stawiając wszystko na jedną kartę. Prawdopodobnie zamierzał skorzystać ze swoich kompetencji i popularności i odwołać się do ludu, ponownie angażując go przeciwko optymatom i Pompejuszowi. Ci jednakże pokrzyżowali te zamiary, uniemożliwiając wykorzystanie zgromadzeń ludowych do tego celu. Ostatecznego sukcesu, tj. odpowiadającej im uchwały senatu, jednak nie uzyskali, gdyż w okresie kwietnia–maja, a najpóźniej na początku czerwca (konkretną datę trudno ustalić), obrady ponownie utknęły w miejscu. Kurion twardo obstawał przy swoim projekcie, a Pompejusz wraz ze swoimi zausznikami bał się doprowadzić do ostateczności, nie chcąc stawiać sporu na ostrzu noża. Dalej nie było więc wiadomo, kiedy senat podejmie decyzję.²⁶

Nieoczekiwanym efektem tego etapu konfrontacji na forum senatu było zdemaskowanie poczynań Kuriona, a prawdopodobnie także tajemniczej dotąd bierności konsula L. Emiliusza Paulusa, do niedawna zaufanych i protegowanych Pompejusza. W jakich okolicznościach to nastąpiło, trudno powiedzieć. Wiedzano już jednak, że pogodzili się z Cezarem i bronią jego sprawy.²⁷ Odkrycie to wraz z poznaniem rzeczywistego oblicza ich dotychczasowej polityki wiele zmieniło. Kurion nie mógł dłużej udawać polityka zainteresowanego wyłącznie dobrem Rzeczypospolitej ani wykorzystywać w interesie Cezara patriotyzmu senatorów. Inną linię postępowania przyjęli również jego przeciwnicy, głównie Pompejusz. Według Celiusza relacjonującego to wszystko Cynceronowi, sytuacja w Rzymie miała się wówczas przedstawiać następująco: Pompejusz zrezygnował z otwartych ataków przeciwko Cezarowi. Publicznie twierdził, że będzie szanował to, co uczyni zdobywca Galii. Wrogiem ogłosił natomiast Kuriona, którego oskarżył o sianie niezgody i obciążył odpowiedzialnością za sytuację w republice. Ten w odwecie ujawnił niektóre, dotąd tajne, aspekty polityki Pompejusza z czasów jego drugiego konsulatu w 55 r.²⁸

Ten zwrot w polityce Pompejusza nie był podyktowany tylko chęcią ukarania zdrajcy, lecz głównie miał na celu wyeliminowanie sprawcy wszystkich niepowodzeń w rozgrywce z Cezarem. Pompejusz uznał, iż Kurion jest na fo-

²⁶ Cicero, *Ad familiares*, 8,11,1; *Ad Atticum*, 6,3,1. Według Drumanna i Groebego, *op. cit.*, Bd. 3, s. 348, w senacie z ową propozycją Pompejusza, by Cezar ustąpił 13 listopada, wystąpił w kwietniu konsul G. Klaudiusz Marcellus. Por.: Rice Holmes, *op. cit.*, s. 248–251; J. van Ooteghem, *Pompée le Grand bâtisseur d'empire*, Louvain–Namur–Paris 1954, s. 491–493.

²⁷ Cicero, *Ad familiares*, 8,11,2; *Ad Atticum*, 6,3,4; R.D. Weigel, *op. cit.*, s. 643.

²⁸ Cicero, *Ad familiares*, 8,11,3. Zob. ocenę postępowania Kuriona u Wellejusza Paterkulusa (2,48,3–5) czy jego charakterystykę u Kasjusza Diona (40,61–62.)

rum senatu bardziej niebezpieczny niż jego mocodawca przebywający w prowincjach. Dlatego kampanię przeciwko niemu wygaszono, a nową przygotowano przeciwko trybunowi, którego wyeliminowanie musiało podciąć dotychczasową strategię Cezara. Osłabiłoby także jego pozycję, gdyż zostałby pozbawiony wsparcia ze strony polityka będącego w senacie jego głównym obrońcą, nie obawiającego się występować przeciwko całej koalicji wrogów ani demaskować ich rzeczywistych zamiarów. Wstrzymanie ataków przeciwko namiestnikowi Galii było więc zabiegiem taktycznym, mającym ułatwić rozprawę z Kurionem. Pompejusz mógł wówczas liczyć, że po ustaleniu rzeczywistej orientacji owego trybuna wielu jego dotychczasowych zwolenników nie udzieli mu już poparcia, zwłaszcza senatorowie, których dotąd oszukiwał i wykorzystywał. Zasadniczy cel trzykrotnego konsula nadal był więc taki sam — dalej nie chciał się zgodzić, by Cezar został konsulem przed zdaniem prowincji i wojska. Nowe były tylko środki, którymi chciał to osiągnąć.

Według oceny Celiusza, zanosilo się wówczas na generalną rozprawę z Kurionem, który zamierzał stawić zdecydowany opór. Celiusz uważał, że jeżeli Pompejusz i sprzymierzeni z nim optymaci ostro potraktują Kuriona, Cezar znajdzie wśród senatorów obrońców. Gdyby zaś ulękli się zdecydowanej konfrontacji, a na to miało się zanosić, ów trybun ludowy będzie kontynuował dotychczasową politykę, a jego protektor pozostanie w Galii tak długo, jak zechce.²⁹

Do starcia na forum senatu doszło w niedługim czasie. Jak ono przebiegało, nie wiadomo. Z kolejnego listu Celiusza wysłanego do Cyncerona wiadomo jedynie, iż Kurion wyszedł z niego zwycięsko. Jego przeciwnicy próbowali doprowadzić do podjęcia uchwały w sprawie prowincji galijskich; uniemożliwił to jednak zakładając weto.³⁰ Gdy optymaci, biorąc za podstawę decyzję senatu z września 51 r., rozpoczęli debatę nad jego postępowaniem³¹, były konsul M. Klaudiusz Marcellus zaproponował, by w tej sprawie ułożyć

²⁹ Cicero, *Ad familiares*, 8,11,3; R. Seager, *Pompey. A Political Biography*, Berkeley–Los Angeles 1979, s. 156.

³⁰ Cicero, *Ad familiares*, 8,13,2. Według Rice Holmesa (*op. cit.*, s. 248) Kurion postawił weto w kwietniu przeciwko propozycji G. Marcellusa, by Cezar ustąpił 1 marca 49 r. Zdaniem Steina (*op. cit.*, s. 60), uczynił to około połowy maja przeciw propozycji, by Cezar ustąpił 13 listopada 50 r. Por.: Gruen, *op. cit.*, s. 480–482; M. Bonnefond-Coudry, *Le Sénat de la république romaine*, Rome 1989, s. 552. Niektórzy badacze uważają, że Kurion stawiał weto wielokrotnie, zob.: L. Thommen, *Das Volkstribunat der späten römischen Republik*, Stuttgart 1989, s. 215.

³¹ Owa decyzja senatu zabraniała urzędnikom mającym prawo postawienia weta skorzystać z niego podczas obrad nad wyznaczeniem Cezarowi następcy (pod groźbą potraktowania jako nieprzyjaciół): Cicero, *Ad familiares*, 8,8,6.

się z resztą trybunów ludowych, prawdopodobnie po to, by podważyli posunięcie swojego kolegi na urządzie. Jednak większość obecnych sprzeciwiła się temu.³² W ten sposób Kurion, który nie przestrzegał procedury ustalonej przez senat na czas rozpatrywania kwestii galijskiej, wyszedł z opresji obronną ręką, doprowadzając w dodatku do kolejnej porażki Pompejusza i jego sojuszników. Celiusz wyciągnął z takiego rozwoju wydarzeń wnioski, że senatorowie liczą się z Cezarem, mimo iż wbrew prawu zatrzymuje prowincje i dowództwo nad wojskiem.³³

Interesujące w tym epizodzie jest zwłaszcza weto postawione przez Kuriona. Było ono bowiem sprzeczne z jego dotychczasowym postępowaniem. Dlaczego się na nie zdecydował? Po zdemaskowaniu go, gdy wszyscy wiedzieli, czyich interesów broni, Cezarowi takim manewrem nie mógł już zaszkodzić. Kurion musiał się także liczyć z tym, że senatorowie opowiadający się dotychczas za jego projektem (usunięcia od władzy nad prowincjami i dowództwa nad wojskiem równocześnie i Cezara i Pompejusza) poczują się oszukani wykorzystaniem ich poparcia do obrony namiestnika Galii i zmieniają swoją postawę. Było więc bardzo prawdopodobne, że dotychczasowe metody walki z jego przeciwnikami nie okażą się już skuteczne. Dalsze wydarzenia, zwłaszcza debata nad wetem trybuna, zaprzeczały temu. Wcześniej nie mógł on tego jednak wiedzieć. Sprzeciw większości senatorów wobec propozycji M. Klaudiusza Marcellusa dowodzi, że nie interesowała ich moralna strona poczynań Kuriona, lecz jego projekt rozwiązania trudności wewnętrznych republiki, odpowiadający ich zapatrywaniom. Wydaje się jednak, że w jeszcze większym stopniu wpływ na ich postawę miał inny czynnik — przekupstwa zrealizowane przez Cezara przed kilkoma miesiącami. Zmieniły one sytuację w senacie, tj. powiększyły grono jego zwolenników i wzmocniły ich tak dalece, iż jego zwolennicy, używając różnych środków, byli w stanie zażegnać grożące Kurionowi niebezpieczeństwo. Świadczy to o trwałości zmian, które w wyniku zabiegów Cezara oraz Kuriona zaszły w senacie do czerwca 50 r.³⁴

Postawa senatorów, a zwłaszcza rezultaty dotychczasowych starć skłoniły obydwoh rywali do starań o dobrą pozycję podczas ich kontynuowania w przyszłości. Umożliwiły to zbliżające się wybory. Na ich czas walka przeniosła się także poza forum senatu. Obydwie strony zamierzały obsadzić

³² Cicero, *Ad familiares*, 8,13,2; Stein, *op. cit.*, s. 60; M. Gelzer, *Pompeius*, München 1949, s. 202; Seager, *op. cit.*, s. 156; Bonnefond-Coudry, *op. cit.*, s. 552.

³³ Cicero, *Ad familiares*, 8,13,2.

³⁴ Spostrzeżenia te korelują z uwagami Hircjusza, że Cezar był zdania, iż senat nie naciskany przez optymatów udzieli mu poparcia, oraz że to stanowisko nie ulegało koniunkturalnym zmianom (*Bellum Gallicum*, 8,52,3; 53,1). Ocenę działań Kuriona patrz: Ross Taylor, *op. cit.*, s. 159.

najważniejsze urzędy swoimi ludźmi. Przedmiotem szczególnie ostrej rywalizacji był konsulat. Ze strony Cezara ubiegał się o to stanowisko Serwiusz Sulpicjusz Galba, który poniósł jednak porażkę. Według Hircjusza, miał on uzyskać najwięcej głosów. Zwycięstwo odebrali mu swoimi machinacjami wrodzy Cezarowi optymaci, forsując wybór sprzymierzeńców Pompejusza: L. Korneliusza Lentulusa Krusa i G. Klaudiusza Marcellusa, brata konsula z 51 r. Po wyborach nie kryli, że uczynili to po to, by zniszczyć namiestnika Galii.³⁵ Duże zainteresowanie towarzyszyło również wyborom cenzorów. Zostali nimi Appiusz Klaudiusz Pulcher i teść Cezara L. Kalpurniusz Pizon.³⁶ Kasjusz Dion sugeruje, że ten ostatni otrzymał to stanowisko wbrew swej woli.³⁷ Więcej wiadomo o kandydaturze i kampanii wyborczej popieranego przez Pompejusza Appiusza Klaudiusza. Przygotowywano je już wiosną. Wybór Klaudiusza Cyceron uważał za pewny, a Pompejusz mógł liczyć, iż na stanowisku cenzora polityk ten zrewanżuje się za wsparcie udzielone mu podczas wspomnianych już procesów.³⁸ Spośród nowo wybranych trybunów ludowych M. Antoniusz i Kw. Kasjusz byli zwolennikami Cezara.³⁹ Podobnie desygnowani pretorzy M. Emiliusz Lepidus i L. Rosjusz Fabatus.⁴⁰ O ich udziale w rozgrywkach na forum senatu do grudnia 50 r. nic jednak nie wiadomo.

Ponieważ w czerwcu zmarł Kw. Hortenzjusz, zwolniło się miejsce w kolegium augurów, o które rozpoczęła się rywalizacja między popieranym przez Pompejusza L. Domicjuszem Ahenobarbusem a kandydatem Cezara M. Antoniuszem. Zakończyła się ona sromotną przegraną Domicjusza, bowiem we wrześniu wielką przewagą głosów wybrany został M. Antoniusz. Hircjusz nie kryje, że starania Cezara o wybór jego podwładnego były wymierzone

³⁵ Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,50,4. Zob.: Suetonius, *Divus Iulius*, 29,2. Po wyborach Cyceron na podstawie mało wiarygodnych nowin informował Attyka (*Ad Atticum*, 6,8,2), że konsul Lentulus miał być stronnikiem Cezara. O wyborach: A. Neuendorff, *Die römischen Konsulwahlen von 78-49 v. Chr.* Breslau 1913, s. 77-78. Linderski, *op. cit.*, s. 154. O konsulach: T.R.S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, vol. 2: *99 B.C.-31 B.C.*, New York 1952, s. 256.

³⁶ O cenzorach: Broughton, *op. cit.*, s. 247-248; J. Suolahti, *The Roman Censors*, Helsinki 1963, s. 483-489. O ich wyborze: Linderski, *op. cit.*, s. 154-155.

³⁷ Cassius Dio, 40,63,2.

³⁸ Por.: Cicero, *Ad familiares*, 3,10,3;11;11,3;12,1;13,2; M. Gelzer, *Cicero*, Wiesbaden 1969, s. 234-235.

³⁹ Cicero, *Ad Atticum*, 6,8,2; Plutarch, *Pompeius*, 58,1; *Antonius*, 5,1. Por.: Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,50, 1-2. O nich patrz: G. Niccolini, *I fasti dei tribuni della plebe*, Milano 1934, s. 229-235; J. Lindsay, *Mark Antony*, London 1936, s. 123; E. Goltz Huzar, *Mark Antony. A Biography*, Minneapolis 1978, s. 43.

⁴⁰ O nich: Broughton, *op. cit.*, s. 257-258. Cyceron, (*Ad Atticum*, 6,8,2.) błędnie informuje, że po stronie Cezara byli wszyscy nowo wybrani pretorowie. Por. przyp. 35.

przeciwko optymatom. Zaś Celiusz sugeruje, iż walka o aŕgurat była testem poparcia i dla Cezara i dla Pompejusza.⁴¹

W czasie wyborów wyznaczenie Cezarowi następcy chwilowo stało się drugorzędnym problemem. Być może prace nad tym zostały przerwane. Prawdopodobnie jednak spadła tylko ich intensywność. Miały z tym związek ostatnie porażki Pompejusza i optymatów oraz sytuacja w senacie. Od marca do lipca była ona w miarę stabilna. Pozycja Kuriona umacniała się. Nie osłabiło jej nawet ujawnienie jego związków z Cezarem. Kolejne „ofensywy” jego wrogów oraz podejmowane przez Pompejusza próby wyeliminowania niebezpiecznego trybuna zakończyły się niepowodzeniem. Pozycja tego potentata w senacie znacznie natomiast osłabła. Miał on z biegiem czasu coraz większe kłopoty z realizacją swych zamierzeń. Tendencji tej nie zapobiegła zmiana taktyki ani metod działania mających skłonić senatorów do podjęcia oczekiwanej przez niego uchwały.

Podobnie było z postawami poszczególnych członków senatu – od marca również niewiele się zmieniły. Należy przypuszczać, że wielu, a najprawdopodobniej większość z nich, wobec rywalizacji Pompejusza z Cezarem zajęła stanowisko takie jak Cynceron. Licząc na korzyści, ze strachu czy obawy przed wojną domową, brali pod uwagę interesy Cezara albo życzyli mu jak najlepiej — szczególnie ci z nich, którzy mieli wobec niego zobowiązania. Inni byli w dobrych stosunkach z Kurionem lub L. Pizonem i z tego powodu także nie podejmowali wrogich działań przeciwko namiestnikowi Galii. Jednocześnie wielu z nich silne więzi łączyły z Pompejuszem, którego z podobnych względów bardzo szanowali i cenili. Nade wszystko jednak przywiązani byli do Rzeczypospolitej, chcieli także zachować pokój. Pragnęli być dobrymi przyjaciółmi i obywatelami.⁴² Debatując nad kwestią galijską, stanęli przed koniecznością dokonania wyboru, nie mogąc się zdecydować na radykalne i jednoznaczne rozwiązanie. Dlatego unikali podjęcia decyzji i przewlekali obrady.

Zdeklarowani zwolennicy Cezara czy Pompejusza stanowili wśród senatorów wyraźną mniejszość. Na forum senatu byli najaktywniejsi a jednocześnie niezbyt liczni. Taki stan rzeczy skłonił Pompejusza do podjęcia bardziej

⁴¹ Zob.: Cicero, *Ad familiares*, 8,14,1; Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,50,1-3; Plutarch, *Antonius*, 5,1; Lindsay, *op. cit.*, s. 123-124; Broughton, *op. cit.*, s. 254. Wybór Antoniusza doszedł do skutku przy użyciu przemocy i przekupstwa: Linderski, *op. cit.*, s. 155; H. Kowalski, *Przemoc jako metoda walki wyborczej w Rzymie w okresie schyłku republiki (78-50 r. p.n.e.)*, „Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska”, sec. F, 1983/84, vol. XXXVIII/XXXIX, s. 99. O organizacji przekupstw: Id., *Organizacja przekupstw wyborczych w Rzymie w okresie schyłku republiki*, „Antiquitas” 1983, 9, s. 107-117.

⁴² Przykładem takiej postawy był Cynceron, a także Celiusz: Cicero, *Ad familiares*, 2,15,2;8,11,3;13,2;14,2; Kumaniecki, *Cynceron...*, s. 378.

zdecydowanych, radykalniejszych posunięć. Po wyborach nastąpiło więc ponownie zaostrzenie sytuacji, gdyż postanowił on za wszelką cenę nie dopuścić, by Cezar został konsulem przed zdaniem prowincji i wojska. Ten zaś sądził, iż zgubi siebie jeżeli to uczyni. Godził się na to, ale pod warunkiem, że jednocześnie zrobi to Pompejusz.⁴³

We wrześniu wśród senatorów nastąpiła wyraźniejsza polaryzacja. Celiusz sugerował Cynceronowi, że większość z nich stanie po stronie Pompejusza. Cezara zaś mieli poprzeć ci, którzy pokładali nadzieję na odniesienie korzyści w wywołaniu wewnętrznych niepokojów.⁴⁴ By jego zwolenników maksymalnie osłabić, Pompejusz zdecydował się wykorzystać cenzora Appiusza Klaudiusza. W tym samym miesiącu, korzystając z przysługujących mu uprawnień, rozpoczął on aktywne działania mające doprowadzić do oczyszczenia senatu ze stronników zdobywcy Galii. Być może w związku z tym Kurion zliberalizował nieco swoją politykę i przestał się sprzeciwiać wypłacie żołdu dla oddziałów Pompejusza.⁴⁵ Niewiele to jednak dało, bo obiektem ataków cenzora stało się wielu senatorów, między innymi Celiusz.⁴⁶ Pretekstem do wystąpienia przeciwko nim było badanie ich spraw majątkowych, zwłaszcza długów oraz posiadanych rzeźb i obrazów. W tym celu zostały wydane odpowiednie rozporządzenia.⁴⁷ Jednocześnie Appiusz Klaudiusz dążył do zacieśnienia współpracy z innymi optymatami, np. L. Domitcjuszem Ahenobarbusem. W swoją kampanię nie udało mu się zaangażować kolegi na urzędzie L. Pizona, wymusił na nim jednak aprobatę dla swoich posunięć.⁴⁸

Kulminacyjny punkt tych działań przypadł prawdopodobnie na koniec października, a zwłaszcza listopad.⁴⁹ Appiusz Klaudiusz skreślił wtedy z listy wielu senatorów, którzy w rewanżu przeszli na stronę Cezara, powiększając grono jego zwolenników. Między nimi był również Sallustiusz. Próba usunięcia Kuriona nie powiodła się. Wstawili się bowiem za nim L. Pizon i konsul L. Emiliusz Paulus. W wyniku ich interwencji Klaudiusz zrezygnował ze swego zamiaru, ale opinię o Kurionie rozpowszechnił wśród członków senatu. Doszło wówczas do awantury. Kurion rzucił się na cenzora i podarł mu szaty. Drugi konsul, G. Klaudiusz Marcellus, starał się to wykorzy-

⁴³ Cicero, *Ad familiares*, 8,14,2.

⁴⁴ *Ibid.*, 14,3.

⁴⁵ *Ibid.*, 14,4; Ooteghem, *op. cit.*, s. 497–498.

⁴⁶ Cicero, *Ad familiares*, 8,12,1; Gruen, *op. cit.*, s. 484.

⁴⁷ Cicero, *Ad familiares*, 8,14,4; *Ad Atticum*, 6,9,5.

⁴⁸ Cicero, *Ad familiares*, 8,12,1; Cassius Dio, 40,63,3.

⁴⁹ Na taką datację wskazywałyby wydane przez nich w październiku zarządzenia dotyczące działań związanych z przeglądem listy senatorów: Cicero, *Ad Atticum*, 6,9,5. Por.: Stein, *op. cit.*, s. 61.

stać, licząc, że zebrani opowiedzą się przeciwko trybunowi. Ów sprzeciwił się zamiarom konsula, gdy jednak poznał nastawienie senatorów, których większość bała się Cezara lub go popierała, wycofał sprzeciw. Wobec tego G. Klaudiusz Marcellus wystąpił z oskarżeniem, ale większość zebranych uwolniła Kuriona od winy.⁵⁰

Po akcji cenzora Appiusza Klaudiusza układ sił w senacie między zwolennikami Pompejusza a stronnikiem Cezara musiał być korzystny dla pierwszego z nich. Wtedy to zapewne zapadła decyzja ostatecznego rozstrzygnięcia kwestii dyskutowanej od 1 marca. Z czyjej inicjatywy do tego doszło, nie wiadomo. Appian najdokładniej relacjonujący poświęcone temu posiedzenie senatu, czyni to niejasno, gdyż stwierdza: „Gdy senat zażądał od wszystkich członków wypowiedzenia swego zdania[. . .]”.⁵¹ Prawdopodobnie inicjatorami tej debaty byli Pompejusz i ściśle z nim współpracujący optymaci, liczący, że uzyskali nad przeciwnikami zdecydowaną przewagę. Z informacji Plutarcha można jednak wnioskować, iż mogli do niej doprowadzić także senatorowie związani ze zdobywcą Galii — zwłaszcza Kurion, L. Pizon i wspomagający ich M. Antoniusz. Dopatrywanie się inspiracji z ich strony nie ma mocnych podstaw, ponieważ na sukces raczej liczyć nie mogli. Całkowicie wykluczyć tego się jednak nie da.⁵² Na słuszność takiego rozumowania wskazuje przebieg interesujących nas obrad. Appian nie mówi, w jakiej konkretnej sprawie miano się wypowiadać; z jego tekstu wynika, że o następstwie po G. Juliuszu Cezarze w prowincjach galijskich. Nie wiemy jednak, jak owa kwestia miała być senatorom zreferowana, czyli do jakiego wniosku mieli się ustosunkować. Gdyby inicjatywa wyszła od Kuriona, zrobiłby to tak, by odnieść sukces, czyli tak jak to czynił od 1 marca, zapewniając sobie ciągle rosnące poparcie. Tymczasem z przekazu Appiana wynika, że obrady prowadził konsul G. Klaudiusz Marcellus, który również zreferował przedmiot debaty. Uczynił to jednak w sposób dogodny dla Pompejusza.⁵³

Kurion wspierany przez cenzora L. Pizona i M. Antoniusza prawdopodobnie rozpoczął zabiegi, o których wspomina Plutarch dopiero wtedy, gdy dowiedział się o zamiarach przeciwników. Zrobił to zapewne dlatego, by

⁵⁰ Cassius Dio, 40,63,3–64,4. O próbie usunięcia z senatu Kuriona: Stein, *op. cit.*, s. 61; Gelzer, *Pompeius*, s. 206–207; Thommen, *op. cit.*, s. 34, przyp. 90. O *lectio senatus* w 50 r.: P. Willems, *Le Sénat de la République romaine*. T. 1, Berlin–Louvain–Paris 1885, s. 561–580; Suolahti, *op. cit.*, s. 488–489.

⁵¹ Appian, *Bella civilia*, 2,30,118 (przekład L. Piotrowicz).

⁵² Podstawą ewentualnej inicjatywy obrońców Cezara mogła być postawa senatu wobec Kuriona podczas jego starcia z Appiuszem Klaudiuszem i konsulem Marcellusem (Cassius Dio, 40,63,3–64,4). Plutarch, *Pompeius*, 58,4. Według Lindsaya (*op. cit.*, s. 129), inicjatorem tego posiedzenia był konsul G. Marcellus.

⁵³ Appian, *Bella civilia*, 2,30,118; Gelzer, *Pompeius*, s. 207.

nie oddawać im całkowicie inicjatywy. Groziło to bowiem podjęciem decyzji o usunięciu Cezara z Galii. Rezultatem tych starań było zezwolenie Kurionowi na przeprowadzenie głosowania także nad jego propozycją rozwiązania sporu.⁵⁴ Jest to zaskakujące, bo 1 marca Pompejusz wraz ze swymi współpracownikami nakłonił senatorów do rozejścia się, by nie dopuścić do głosowania nad wnioskiem trybuna.⁵⁵ Później Kurion także nie zdołał do tego doprowadzić. Wspomnianą zgodę jego antagonistów można więc wytłumaczyć tylko tym, że po już omówionych działaniach cenzora Appiusza Klaudiusza byli pewni, iż Kuriona poprze za mało senatorów. Liczyli również zapewne, iż dzięki temu uniemożliwią mu kwestionowanie decyzji senatu czy postawienie przeciwko niej weta.

Uznaje się, że posiedzenie, na którym senat zajął stanowisko wobec przedstawionych mu propozycji rozwiązania kwestii galijskiej, odbyło się 1 grudnia.⁵⁶ Jak podaje Appian, konsul G. Klaudiusz Marcellus zgodnie ze swoją dotychczasową polityką „w podstępny sposób podzielił zapytania i oddzielnie żądał na nie odpowiedzi, a mianowicie, czy opowiadają się za posłaniem Cezarowi następców oraz czy należy odebrać władzę Pompejuszowi. Większość zebranych odpowiedziała przecząco na drugie pytanie, natomiast uchwaliła posłać Cezarowi następców.”⁵⁷ W dalszej części obrad inicjatywę miał przejąć Kurion. Appian pisze, iż: „Kiedy jednak Kurion zapytał, czy zdaniem ich [tj. uczestników debaty — N.R.] obaj mają złożyć władzę, dwudziestu dwóch sprzeciwiło się temu, a trzystu siedemdziesięciu przychyliło się do wniosku Kuriona, przenosząc dobro publiczne nad zwady partyjne.”⁵⁸

Przebieg głosowania wskazuje, iż w polityce zwalczających się stron od 1 marca nic się nie zmieniło. Od tego czasu optymaci kierowani przez G. Klaudiusza Marcellusa dążyli do oddzielenia kwestii galijskiej od odebrania władzy Pompejuszowi. Stanowisko swe uzasadniali względami prawnymi: czas urzędowania Cezara się kończył, więc trzeba mu wyznaczyć następcę, Pompejuszowi nie, bo jego czas końca nie dobiegł. Starali się ponadto wyzyskać strach senatorów przed namiestnikiem Galii i większe przywiązanie

⁵⁴ Stein, (*op. cit.*, s. 61) uważa że starania te miały miejsce podczas posiedzenia, na którym głosowano nad ustąpieniem Cezara z Galii.

⁵⁵ Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,5.

⁵⁶ Stein, *op. cit.*, s. 61.

⁵⁷ Appian, *Bella civilia*, 2,30,118 (przekład L. Piotrowicz). Na owe poczynania Marcellusa zwraca uwagę Ross Taylor, *op. cit.*, s. 159; Raaflaub, *op. cit.*, s. 301.

⁵⁸ Appian, *Bella civilia*, 2,30,119 (przekład L. Piotrowicz). Plutarch (Pompeius, 58,4) sugeruje, że Kurion był aktywny od początku debaty, stawiając pytania, które według Appiana zadał zebrany G. Klaudiusz Marcellus (*Bella civilia*, 2,30,118). Por.: Raaflaub, *op. cit.*, s. 301; Goltz Huzar (*op. cit.*, s. 47) eksponuje także rolę M. Antoniusza na owym posiedzeniu. Zob. też: Bonnefod-Coudry, *op. cit.*, s. 534–335.

do Pompejusza, który miał bronić Rzeczypospolitej.⁵⁹ Stąd owo podstępne rozdzielanie pytań przez Marcellusa, który mógł być dzięki temu pewien, że głosowanie przyniesie korzystny rezultat. Kurion kontynuował swoją linię polityczną — kolejny raz zaproponował senatowi pozbycie się obu ciężających mu polityków, wzrost wpływów i perspektywę samodzielnych rządów.⁶⁰ Rozwój wydarzeń w ciągu ostatnich miesięcy wskazywał bowiem, że ta idea może uzyskać znaczne poparcie⁶¹, które pozwoliłoby blokować poczynania przeciwników i dalej przewlekać sprawę.

Wyniki głosowania przeszły zapewne najśmielsze oczekiwania i Kuriona i Cezara. Bardzo dobrze wyjaśnia je komentarz Appiana — senatorowie wyżej cenili dobro publiczne niż dzielące ich podziały wynikające z popierania Pompejusza czy Cezara. Oznacza to, że sygnalizowane już przywiązanie do Rzeczypospolitej i obawy przed wojną były większe, niż wizja korzyści płynących z powiązań z tymi potentatami.⁶² Te przeważały tylko u dwudziestu dwóch zwolenników Pompejusza, głosujących przeciwko wnioskowi Kuriona, oraz u stałych zwolenników Cezara, których liczby nie znamy.

Rezultat głosowania oznaczał fiasko wszystkich wysiłków Pompejusza i sprzymierzonych z nim optymatów mających zmusić senat do akceptacji i firmowania jego linii politycznej. Była to również kolejna przegrana w konfrontacji z Cezarem. Miała zaś poważniejsze konsekwencje niż ta z 1 marca. Tym razem Pompejusz także nie zdołał uzyskać dogodnej dla siebie uchwały. Ponadto prawie wszyscy senatorowie opowiedzieli się za koncepcją Kuriona, przewidującą usunięcie go z prowincji razem z Cezarem.⁶³

Było to spowodowane działalnością owego trybuna ludowego, twardą polityką samego Pompejusza, a także cenzora Appiusza Klaudiusza, który wbrew swoim intencjom osłabił wpływy swojego protektora w senacie.⁶⁴ Wyniki głosowania dowodzą, że Pompejusz mógł liczyć na poparcie większości tylko wtedy, gdy senatorów zmuszano do wyboru między nim a Cezarem. Wówczas opowiadali się za trzykrotnym konsulem, ale na zasadzie wyboru

⁵⁹ Appian, *Bella civilia*, 2,27,104–105;29,112; por.: Cicero, *Ad familiares*, 3,11,4.

⁶⁰ Appian, *Bella civilia*, 2,27,104–105;28,110–111;29,113; por.: Cicero, *Ad familiares*, 8,11,3;13,2;14,2; Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,4; Plutarch, *Pompeius*, 58,3; Cassius Dio, 40,62,3.

⁶¹ Słuszność tych kalkulacji potwierdzają dwa fakty: pozytywna dla Kuriona decyzja senatorów podczas debaty nad postawionym przez niego wetem i uwolnienie go od winy, gdy poturbował w senacie Appiusza Klaudiusza. Zob.: Cicero, *Ad familiares*, 8,13,2; Cassius Dio, 40,63,5–64,4.

⁶² Cicero, *Ad familiares*, 8,11,3;13,2;2,15,2;8,14,2.

⁶³ Por.: Hirtius, *Bellum Gallicum*, 8,52,5; Plutarch *Pompeius*, 58,4–5; Appian, *Bella civilia*, 2,27,104–105;30,118–119.

⁶⁴ Cassius Dio, 40,63–64; Raafaub, *op. cit.*, s. 300–301.

mniejszego zła. Z chwilą gdy Kurion przedstawił rozwiązanie korzystniejsze dla senatu, liczba popierających Pompejusza senatorów stopniała do zaledwie dwudziestu dwóch. Wśród nich byli na pewno jego najbliżsi współpracownicy: konsul G. Klaudiusz Marcellus, cenzor Appiusz Klaudiusz Pulcher, konsul z 51 r. M. Klaudiusz Marcellus, L. Domicjusz Ahenobarbus, konsulo wie desygnowani na 49 r.: G. Klaudiusz Marcellus i L. Korneliusz Lentulus Krus, teść Pompejusza Scypion, Katon i inni optymaci.⁶⁵

Sytuacja Cezara była inna. Należy pamiętać, że senatorowie dwukrotnie głosowali przeciwko niemu: raz — gdy odpowiadali na pytanie konsula Marcellusa i drugi raz — gdy ustosunkowali się do projektu Kuriona. Świadczy to, że cieszył się wśród nich małą sympatią. U wielu budził poważne obawy. Pamiętano mu jego konsultat. Nie podobało im się także jego obecne postępowanie.⁶⁶ Wśród nich jego stronnicy byli w mniejszości. Byli to bowiem ci, którzy głosowali przeciwko wyznaczeniu mu następcy i za ustąpieniem Pompejusza.⁶⁷ W ich gronie byli: teść Cezara cenzor L. Pizon, konsul L. Emiliusz Paulus, trybun ludowy G. Skryboniusz Kurion, S. Sulpicjusz Galba. Ponadto trybunowie desygnowani na 49 r.: M. Antoniusz i Kw. Kasjusz oraz inni nieznanymi z imienia senatorowie.⁶⁸ Nie wiadomo, czy chociaż w małym stopniu Cezar mógł liczyć na głosy tych członków senatu, którzy do czerwca entuzjastycznie popierali Kuriona, uważając go za niezależnego polityka. Na podstawie tekstu Kasjusza Diona można sugerować, iż Cezara mogli także poprzeć ci, którzy się go bali.⁶⁹ Nie jest to jednak pewne. Ratunkiem dla niego była więc tylko propozycja Kuriona, ponieważ jej zrealizowanie nie było możliwe.⁷⁰ Dzięki temu umożliwiała mu zatrzymanie namiestnictwa prowincji galijskich i pozwalała odwlekać wyznaczenie następcy.

⁶⁵ O nich patrz: Willems, *op. cit.*, s. 448–449, 472–473, 478–479, 482–486. Do ich grona należy doliczyć także część wybranych na 49 r. pretorów czy trybunów ludowych.

⁶⁶ Appian, *Bella civilia*, 2,29,112; Cassius Dio, 40,64,2. Por.: Cicero, *Ad familiares*, 8,13,2.

⁶⁷ Por.: Plutarch, *Pompeius*, 58,4–5; Appian, *Bella civilia*, 2,30,118.

⁶⁸ O nich zob.: Willems, *op. cit.*, s. 443, 484, 486–487, 533, 535.

⁶⁹ Cassius Dio, 40,64,2.

⁷⁰ Appian, *Bella civilia*, 2,27,104–105; Cassius Dio, 40,62,3. Por.: Cicero, *Ad Atticum*, 6,2,6; *Ad familiares*, 8,11,3; Velleius Paterculus, 2,48,3–5.

RÉSUMÉ

L'article discute la politique du sénat face au conflit de Pompée avec César en 50 av. J.-C., son évolution et les facteurs qui la façonnaient. On a pris en considération la période du 1-er mars (début des travaux du sénat visant à trancher la controverse entre ces politiques) et le 1-er décembre (fin du débat, mettant à l'échec les démarches, renouvelées par Pompée durant 9 mois, en vue d'obtenir une résolution favorable pour lui).

Pour bien cerner la position du sénat envers les différends entre César et Pompée, ses délibérations ont été soumises à une analyse attentive. On a pris en compte surtout les campagnes politiques organisées, les pressions exercées sur les sénateurs, les divisions à l'intérieur du sénat qui en résultèrent et le rapport de forces qui y fonctionnait. On a mis en relief l'activité des sénateurs les plus influents, dont les partisans les plus actifs de César: le tribun du peuple C. Scribonius Curion et le consul L. Emilius Paulus, de même que celle des suppôts de Pompée: le consul C. Claudius Marcellus et le censeur Appius Claudius Pulcher.